Despre morfismele unei categorii fenomenologice.
Un „morfism" posibil : Drăgănescu--->Nicolescu

În lucrarea „Semnificația ascunsă în opera unor filosofi români" [1] am făcut o paralelă între **ortosensul introdus de Mihai Drăgănescu şi terțul ascuns introdus de Basarab Nicolescu**.
Basarab Nicolescu spune că terțul ascuns este **o zonă de lipsă de rezistență la orice posibilă încercare de raționalizare, dincolo de orice nivel al realității sesizabil şi exprimabil logic**.[4]
„Mihai Drăgănescu defineşte **ortosensul** ca pe un sens ascuns, implicit, imposibil de separat de materie, la oricare nivel de organizare a acesteia. El este dincolo de cuvinte, de posibilitatea descrierii. În plus, el consideră că materia este indisolubil legată şi de informație, de accea nici nu mai foloseşte noțiunea consacrată de materie, ci introduce conceptul de **informaterie** pentru a sublinia imposibilitatea acelei separări.
Trebuie să scoatem în evidență diferența între ortosens şi informație. Căutând să descifrăm această diferență în „cheia" principiilor de mai sus, ea ne apare la nivelul explicitării prin cuvinte, adică a înşiruirii, a succesiunii. Informația este explicitabilă, însă ortosensul nu" [1].
Mihai Drăgănescu este mai puțin categoric atunci când vorbeşte despre ortosens decât Basarab Nicolescu atunci când vorbeşte despre terțul ascuns. Cel dintâi spune că „ortosensul este un ...proces specific în informaterie, denumirea arătând legătura cu sensul din palierul mental-psihologic"[2]. De asemenea, el îşi pune problema dacă ortosensul, pe care îl mai numeşte **sensul din profunzimea materiei** şi sensul psiho-mental ar putea să coincidă.[2]
Şi atunci, **ortosensul** cum este ?
Este descriptibil ? I se poate asocia un model ? Poate fi sugerat sau simbolizat printr-un obiect matematic sau printr-o imagine poetică ? Răspunsul fiind „nu" la toate aceste întrebări suntem tentați să circumscriem ortosensul cu aceleaşi cuvinte pe care le foloseşte Basarab Nicolescu pentru a introduce conceptul de terț ascuns.
Şi am putea să **mai facem o paralelă** între universul conceptual al lui Basarab Nicolescu şi acela al lui Mihai Drăgănescu :
Să analizăm ce „ascund" noțiunile de **terț inclus** şi de **sens fenomenologic**. Evident, aici nu poate fi vorba de identitate, aparent noțiunile nu au nicio legătură una cu alta. Şi totuşi, la o privire mai atentă, autointerogativă, nu se poate să nu observăm că existența terțului inclus implică o stare de tensiune filosofică profundă, chiar existențială. Starea logică de terț inclus nu poate fi

atinsă fără o trăire simultană în mod conştient şi inconştient a unei tulburătoare, sfâşietoare zbatere între da şi nu, între A şi non-A exluzându-se reciproc şi coexitând simultan. Şi în acelaşi timp nu poate fi atinsă fără o izbăvitoare înălţare pe un nivel de abstracţiune care împacă neîmpăcabilul, contradicţia în sine, în stare pură ; tot trăire este şi această înălţare. Tot fenomen dincolo de orice formalizare sau orice exprimare logică, discursivă, este şi acest tandem de trăiri, este manifestare pură de fenomenologie în sens Drăgănescu. Desigur nu vorbim despre suprapunere, despre identitate, deoarece fenomenologicul poate cuprinde o gamă de trăiri mult mai bogată, însă aceasta pe care am considerat-o în cele din urmă este una esenţială, definitorie pentru dimensiunea verticală a omului.
Şi chiar dacă vom accepta că sensul fenomenologic face parte dintr-o categorie mai cuprinzătoare decât terţul inclus, el **nu provine** dintr-o „profunzime a materiei" la fel de îndepărtată ca ortosensul. De aceea Mihai Drăgănescu a încercat şi o abordare cu instrumentele raţionalizării : teoria categoriilor.
Oare ce poate fi obţinut prin extinderea noţiunii de categorie matematică la aceea de categorie filosofică şi de asimilarea proprietăţilor matematice ale categoriilor cu acelea ale categoriilor filosofice ? Chiar mai mult : categoriile filosofice fenomenologice în sens Drăgănescu pot fi aduse în zona descriptibilului prin acestă asimilare ?
Dacă da, se mai poate vorbi despre fenomenologic ca despre ceva indescriptibil, neformalizabil, de necuprins în nicio modalitate de modelare ?
Să analizăm (pe cât este în principiu posibil) conţinutul ideii de categorie fenomenologică. Conform definiţiei date de Mihai Drăgănescu [3], aceasta este o categorie ale cărei obiecte sunt sensuri fenomenologice. Încă de la început, el deosebeşte două tipuri de categorii fenomenologice :

- **colecţii de sensuri** fenomenologice având printre ele şi morfisme, aplicaţii de compunere şi morfismul identitate
- **colecţii de mulţimi de sensuri** fenomenologice (fiecare asemenea mulţime fiind un obiect al categoriei), împreună cu morfisme, aplicaţii de compunere şi morfismul identitate.

A găsit oare Mihai Drăgănescu o modalitate de a formaliza **cadrul** în care poate circumscrie noţiunea de sens fenomenologic ? Este aceasta una din diferenţele fundamentale între sensul fenomenologic şi ortosens, căruia am convenit a priori că nu i se pot găsi modalităţi de raţionalizare ?
Mai întâi să vedem ce înseamnă cadru în acest context.
Ar trebui să însemne nişte scheme repetitive (un fel de ansamblu de „pattern"-uri) pe care le utilizează mintea pentru a opera cu sensuri, indiferent că ele sunt date direct de intuiţie, de pulsiuni din inconştient, de

trăiri nemijlocite sau de sensuri bine definite într-un sistem raţional.
Există oare aşa ceva ?
Ca să existe asemenea „scheme repetitive”, ar trebui să existe o compatibilitate, un fel de izomorfism între fenomenele psiho-logice şi cele logice, indiferent dacă logica este binară, ternară, fuzzy, cuantică sau de alt tip.
Iar dacă zicem izomorfism, poate am exagerat un pic, dar un morfism probabil că există, iar asta parcă ne duce cu mintea la categoriile fenomenologice cu morfismele lor. Deci Drăgănescu pare să fi avut dreptate în a le introduce. În fond ar trebui să fie vorba despre nişte transformări. Acest morfisme ar trebui să transforme (să traducă) dintr-un tip de logică în alt tip de logică, afirmaţii împreună cu contextele lor şi cu conexiunile lor cu aceste contexte, aceste conexiuni fiind în primul rând implicaţiile date de logica respectivă.
Dacă transformările din sistemele de propoziţii bazate pe logica binară în sisteme bazate pe logica ternară sunt o sarcină executabilă prin procedee raţionale, explicitabile şi explicabile în mod discursiv şi complet, transformările din sistemele de propoziţii având consistenţă „psiho-logică” în oricare din logicile zise raţionale implică multă strădanie de tip fenomenologic.
De ce ?
Pentru că fenomenologic înseamnă „trăire nemijlocită”, adică **nu** o trăire transmisă, explicată, descrisă prin mijlocirea vorbirii sau a oricărui alt tip de expunere discursivă.
Iar trăirea nemijlocită este netransmisă. Ne putem întreba dacă este transmisibilă ; singura modalitate care pare să poată fi luată în seamă este empatia, participarea directă a ambelor persoane la un proces psihologic comun.
Să luăm ca exemplu gândirea magică, manifestată prin extaz religios, prin viziuni, prin vise, etc. Cele mai comune şi răspândite situaţii de acest tip sunt visele. Pentru a asimila în mod corect mesajul unui vis nu sunt suficiente studiile de psihologie şi decodările date de cazuistica de specialitate, deoarece fiecare simbol apărut în vise are o multitidine de semnificaţii. A lega între ele decodările bazate pe cazuistică poate duce la o multitudine de interpretări absurde sau contradictorii unele faţă de altele. Singura modalitate de a sesiza semnificaţia corectă a mesajului este de a trăi (trăirea înseamnă act integrator) ansamblul stărilor dat de ansamblul simbolurilor înlănţuit în vis. „Traducerea” mesajului poate fi făcută de persoana care a avut visul şi atunci avem de a face cu un morfism între sistemul de imagini generate de inconştient şi sistemul de semnificaţii acceptat de conştienţă datorită sentimentului de identitate de trăire în

ambele sisteme. Dar „traducerea” poate fi făcută şi de o altă persoană, specialistul de obicei, a cărui muncă nu are valoare decât dacă este însoțită de harul empatiei. Capacitatea de a trăi seria de imagini ca şi cum ar fi propriul vis realizează participarea directă prin trăire, care, numai ea poate asigura receptarea de către conştiență în mod corect şi util a mesajului transmis de inconştient.
Asta înseamnă a găsi dintr-un noian de semnificații posibile ale mesajului, acea „citire” care are sens şi se identifică prin trăire cu problematica celui „căruia îi este destinat mesajul”. Iar confirmarea corectitudinii „traducerii” nu poate fi făcută decât de trăirea de către destinatarul mesajului a unui sentiment puternic de potrivire, de rezolvare, de ajungere la un liman, de... „da, aşa este !”.
Ce ne-a scos în evidență acest exemplu ?
Că „traducerea” este posibilă. Că atunci când vorbim despre sensuri fenomenologice ideea de morfism nu este lipsită de sens, ba chiar poate aduce în plus ceva important : **relevarea semnificațiilor**. Morfismele ar putea fi reprezentarea formală a faptului că sub aspect fenomenologic s-a petrecut ceva nebanal. Un morfism care reprezintă o „traducere” corectă este scoaterea din noianul de posibilități a tuturor alternativelor neviabile şi fixarea, respectiv scoaterea în evidență a aceleia care are sens. **Adică morfismele între mulțimile de sensuri sunt acelea care păstrează sensurile**, nu sunt funcții între mulțimi care pur şi simplu acoperă în mod matematic toate posibilitățile lăsate libere.
Cum am putea să rezumăm această situație ?
Din multiplele posibilități de transformări pe care le permite relația între nişte „entități” privite ca obiecte matematice, spiritul fenomenologic alege pe baza unor criterii non-matematice un morfism pe care îl va considera morfism al unei categorii fenomenologice. Dar în acest fel am obținut o transformare formală care păstrează o esență, deci o proprietate non-formală.
Oare s-ar putea trage de aici o concluzie interesantă despre particularitățile gândirii matematice autentice ? Adică despre acel aspect al gândirii matematice care prin sesizarea formei, captează şi evidențiază esențialul ? Poate aceea că gândirea autentică, indiferent că se manifestă în matematică, filosofie sau în alt domeniu, este **transdisciplinară** şi în orice caz, **fenomenologică**. Această concluzie nu este nouă, ci este pusă doar într-un context nou. Hermann Weyl afirma încă pe la începutul secolului trecut primatul „trării adevărului” asupra corectitudinii demonstrației matematice în prefața pe care a scris-o la prima ediție a lucrării lui Richard Dedekind „Was sind und was sollen die Zahlen ?” [5]

Referințe :

[1] Andreescu, Cristian, The Hidden Significance in the Works of some Romanian Philosophers, *European Journal of Science and Theology***,** February 2013, Vol. **9**, No.1, pp. 3-17

[2] Drăgănescu, Mihai : *Inelul lumii materiale*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1989.

[3] Drăgănescu, Mihai , Categories and Functors for the Structural-Phaenomenological Modeling, *Proceedings of the Romanian Academy, Series A, Mathematics, Physics, Technical Sciences, Information Science,* Vol.**1**, No.2, 2000

[4] Nicolescu, Basarab, *Ce este realitatea?*, Junimea, Iaşi, 2009

[5] Weyl, Hermann, (1918a, 11; Eng. tr., 119 (191)) citat din Toader Iulian, Objectivity sans Intelligibility : Hermann Weyl's Symbolic Constructivism, *Graduate Program in Philosophy, Notre Dame, Indiana*, Dec. 2011.